

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.02>

УДК 348. 98

В. М. Шевчук,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>

e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net

ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ КОМПЛЕКСИ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ПРАКТИЦІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ, ДИСКУСІЇ, НОВАЦІЇ

Досліджуються проблеми тактико-криміналістичних комплексів в теорії криміналістики та практиці протидії сучасній злочинності.

Розглянуто наукові підходи стосовно розуміння тактичних операцій та тактичних комбінацій, визначено критерії їх розмежування. Зазначається, що тактична комбінація і тактична операція є динамічними категоріями, сутністю яких є система процесуальних і непроцесуальних дій (заходів), взаємодія та вплив. Не зважаючи на деяку зовнішню схожість, вони є самостійними тактичними засобами, а їх розмежування відбувається на основі певних критеріїв, перелік та зміст яких запропоновано та розглянуто.

Запропоновано перспективні напрямки подальших наукових розробок розглянутої проблематики.

Ключові слова: тактико-криміналістичний комплекс, тактична операція, тактична комбінація, спеціальна операція, оперативно-тактична операція, комплексне використання тактичних засобів, концепція тактичних операцій.

Постановка наукової проблеми. Однією із визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики та практики протидії злочинності є комплексна реалізація слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, забезпечувальних організаційно-технічних та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих проміжних тактичних завдань, розв'язання яких в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим. На сьогодні усе більшою мірою виявляється тенденція в розвитку криміналістичної тактики до розробки комплексів процесуальних та непроцесуальних дій (заходів) для досягнення цілей і вирішення тактичних завдань, що виникають у процесі досудового розслідування та судового провадження. У зв'язку з цим досить слушно зауважує Б. В. Щур, що прийшов час перейти від розрізаних методичних рекомендацій щодо тактичної доцільності проведення окремих слідчих (розшукових) дій до відповідного комплексного підходу, встановлення певних залежностей із проміжним (тактичним) завданням розслідування¹. При цьому слід враховувати, що тактико-криміналістичні комплекси при розслідуванні злочинів (прийоми,

---

¹ Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юрид., 2010. С. 185.

комбінації, операції) являють собою певні інструменти збирання і перевірки доказової інформації. Вони розглядаються як процесуальна та організаційно-тактична форма здійснення оптимальних, допустимих способів дій, лінії поведінки в процесі вирішення проміжних тактичних завдань, що реалізується для досягнення цілей розслідування злочину¹.

Варто зазначити, що у спеціальній літературі неодноразово зверталася увага на те, що одиничні слідчі дії та окремі тактичні прийоми неефективні у всіх випадках. Вони досягають мети, як правило, лише тоді, коли реалізуються у сукупності з іншими слідчими діями та іншими заходами, а також у комбінації з іншими тактичними прийомами. Виходячи з цього, сама постановка проблеми про комплексне використання засобів криміналістичної тактики є правильною і своєчасною. Такі висновки підтверджуються результатами проведеного нами анкетування й інтерв'ювання слідчих прокуратури, МВС (поліції) та СБУ, щодо їхньої думки про те, яким чином необхідно здійснювати слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові, організаційно-технічні й інші заходи, зокрема, 68,85 % респондентів вказали на комплексний характер їх реалізації, 28,28 % зазначили, що вони проводяться ізольовано, 2,85 % — інше. Тому в сучасних умовах оновлення кримінального процесуального законодавства, реформування кримінальної юстиції дослідження проблем комплексного використання тактичних засобів являється актуальним і зумовленим потребами слідчої та судової практики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковим підґрунтям цього дослідження є праці відомих учених-криміналістів, які розглядали загально-теоретичні проблеми криміналістики та звертались до розроблення окремих її дискусійних питань, пов'язаних із аналізом сучасних стану, тенденцій формування концепції тактико-криміналістичних комплексів та перспективних напрямків таких досліджень: Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. Ю. Головіна, А. В. Дулова, В. М. Ісаєнко, В. А. Журавля, І. М. Комарова, В. О. Коновалової, Г. А. Матусовського, М. В. Салтевського, В. І. Перкіна, С. Б. Россинського, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, В. І. Шиканова, Б. В. Щура, С. Ю. Якушина та ін.².

---

¹ Якушин С. Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики : учеб. пособ. Казань : Казан. ун-т, 2010. С. 50.

² Див.: Головін А. Ю. Криминалистическая систематика / под ред. Н. П. Яблокова. Москва : ЛексЕкст, 2002; Журавель В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2009. № 2 (57). С. 197–208; Ісаєнко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств. «Черные дыры» в российском законодательстве. 2004. № 1. С. 269–276; Комаров И. М. Основы частной теории криминалистических операций досудебного производства : монография. Москва : Юрлитинформ, 2010; Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 /

Разом із тим на сьогодні існує низка теоретичних та практичних проблем, які залишається нерозробленими у криміналістиці або відносяться до дискусійних. На даний час не достатньо дослідженими залишається ціла низка питань, які є визначальними у розроблені проблем тактико-криміналістичних комплексів та можливостей їх застосування у слідчій та судовій практиці, зокрема, сутність та поняття тактико-криміналістичних комплексів, їх різновиди, наукові підходи стосовно розуміння тактичних операцій та тактичних комбінацій, визначення критеріїв їх розмежування, «новації» окремих науковців щодо авторського бачення деяких «нових» засобів криміналістичної тактики та різновидів тактико-криміналістичних комплексів та ін. Тому дослідження, розробка та аналіз концепції тактико-криміналістичних комплексів у сучасних умовах, її теоретико-методологічних проблем є актуальними та необхідними. Ці та інші обставини зумовлюють необхідність комплексного підходу до дослідження зазначеної проблематики та вимагають фундаментальних напрацювань і подальших наукових розробок.

Метою статті є дослідження проблем тактико-криміналістичних комплексів та застосування їх у слідчій та судовій практиці, встановлення ролі та місця тактичних операцій та тактичних операцій у системі засобів криміналістичної тактики, визначення критеріїв їх розмежування. Передбачається здійснення проведення аналізу найбільш актуальних дискусійних проблем тактико-криміналістичних комплексів, визначення напрямків їх удосконалення, дослідження теоретико-методологічних проблем та окреслення перспективних напрямків подальших наукових досліджень цієї проблематики. Висновки та результати дослідження спрямовані на розроблення й удосконалення окремих положень криміналістичної теорії тактичних

В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, В. М. Шевчук та ін.: за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 233–237; *Перкін В. І.* Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями. *Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ.* 2003. № 1. С. 174–178; *Россинский С. Б.* Обыск в форме специальной операции : учеб. пособие / под ред. В. Н. Григорьева. МОСКВА : ЮНИТИ-ДАНА, 2003; *Салтевський М. В.* Криміналістика : підручник: у 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. С. 78–84; *Шиканов В.И.* Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983; *Шепітько В. Ю., Журавель В. А.* Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення. *Питання боротьби із злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2009. Вип. 18. С. 185–192; *Щур Б. В.* Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юрид., 2010; *Якушин С. Ю.* Актуальные проблемы тактико-криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства в современных условиях. Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 556–560 та ін.

операцій, специфіки побудови тактико-криміналістичних комплексів та практики їх реалізації у кримінальному провадженні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для позначення комплексних тактичних засобів у спеціальній літературі та практиці кримінального провадження використовують різноманітні терміни. Нерідко їх іменують «тактичний комплекс»¹, «криміналістичний комплекс»², «тактико-криміналістичний комплекс» або «тактичний (криміналістичний) комплекс»³, «організаційно-тактичний комплекс»⁴ та ін. У більшості випадків спостерігаються різні підходи до тлумачення зазначених понять, певні дискусії щодо їх сутності та змісту. У зв'язку із цим О. Ю. Головін правильно зазначає, що, на жаль, однозначного розуміння сутності цих дій, заходів і прийомів немає до цього часу, так само як і немає єдиного напрямку їх систематизації⁵.

Виходячи з викладеного, одним із нагальних завдань теоретичної розробки проблематики комплексного використання тактичних засобів є вирішення проблеми понятійного апарату. Адже на початку будь-якого наукового дослідження необхідно визначити значення, місце і взаємозв'язок досліджуваного явища (категорії), розібратися в загальних теоретичних положеннях, сформулювати вихідні поняття і тільки тоді безпосередньо приступити до наукової розробки проблеми. Нехтування цим правилом призводить лише до плутанини, а іноді мезушує «відкидати» вже наявний досвід теоретичних і прикладних досліджень і починати розгляд тих чи інших питань буквально з

¹ Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. Москва : Юрид. лит., 1982. С. 92; Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / под ред. Н. П. Яблокова. Москва : ЛексЭкст, 2002. С. 216–221; Перкін В. І. Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями. *Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ*. 2003. № 1. С. 174–178; Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств. «Черные дыры» в российском законодательстве. 2004. № 1. С. 368–382; Шмонин А. В. Методология криминалистической методики : монография. Москва : Юрлитинформ, 2010. С. 321–333 та ін.

² Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. С.155; Савельева М. В., Смушкина М. В. Криминалистика : учебник. Москва : Дашков и К, 2008. С. 312.

³ Асташкина Е. Н., Марочкин Н. А., Михальчук А. Е. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы : учеб.-практ. пособ. Москва : Приор-издат, 2003. С. 5.

⁴ Шмонин А. В. Методика расследования преступлений : учеб. пособ. Москва : Юстицинформ, 2006. С. 331–343; Шенітько В. Ю., Журавель В. А. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення. *Питання боротьби із злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2009. Вип. 18. С. 185–192.

⁵ Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / под ред. Н. П. Яблокова. Москва : ЛексЭкст, 2002. С. 215.

початку, з першооснов¹. У цьому аспекті, безсумнівно, значний науковий і практичний інтерес має поглиблене дослідження поняття «тактико-криміналістичний комплекс», його структури, співвідношення компонентів, що в ньому поєднуються, їх вплив один на одного тощо.

Формулювання поняття «тактико-криміналістичний комплекс» потребує передусім ретельного аналізу і з'ясування сутності терміна «комплекс», під яким розуміється (англ. *complex* < лат. *complexus* сплетіння, поєднання, зв'язок) сукупність предметів, понять або асоціацій, які становлять одне ціле². У тлумачних словниках термін «комплекс» трактується як сукупність, поєднання явищ та властивостей³ або сукупність предметів, пристроїв, програм, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле, які діють в єдиній системі і мають загальне призначення, у комплексі — спільно, воедино, не роз'єднуючи з чим-небудь⁴. У понятійному апараті науки криміналістики термін «тактичний (криміналістичний) комплекс» виник як наслідок намагання науковців об'єднати під «один дах» усі існуючі організаційно-тактичні засоби⁵. У цьому сенсі О. Ю. Головін справедливо зауважує, що завдання побудови чіткої та логічної системи понять у сучасній криміналістиці обумовлює необхідність введення в науку спеціального терміна, що позначає різні, об'єднані необхідністю вирішення певних завдань розслідування, комплекси дій слідчого⁶.

Разом з тим у теорії криміналістики питання щодо поняття «тактичний (криміналістичний) комплекс» залишається дискусійним. Зокрема, М. О. Селіванов під тактичним комплексом розуміє поєднання (комбінацію) тактичних прийомів у рамках однієї процесуальної дії⁷. В. І. Сорокотягін та О. А. Шмідт, навпаки, вважають, що криміналістичний комплекс являє собою поєднання безлічі слідчих, організаційно-перевірочних, контрольно-ревізійних заходів, а також дій із використанням спеціальних знань, що проводяться слідчим та іншими учасниками кримінального судочинства, з метою своєчасного виконання окремих значних за обсягом завдань⁸.

¹ Асташкіна Е. Н., Марочкин Н. А., Михальчук А. Е. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы. С. 3.

² Большой словарь иностранных слов / сост. А. Ю. Москвин. Москва : ЗАО Центрполиграф; ООО «Полюс», 2001. С. 299.

³ Див.: Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова. Т. 1. Москва : ООО «Изд-во Астрель», ООО «Изд-во АСТ», 2000. С. 428.

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. С. 445.

⁵ Колдин В. Я. Логико-информационная структура следственного действия и тактической комбинации. Криминалистика: учебник для вузов: отв. ред. Н. П. Яблоков. Москва, 1996. С. 369.

⁶ Головін А. Ю. Криминалистическая систематика. С. 216–217.

⁷ Селіванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. Москва : Юрид. лит., 1982. С. 92.

⁸ Сорокотягін І. Н., Шмідт А. А. Использование специальных познаний в криминалистическом комплексе «установление неопознанного труппа или его частей». Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. С. 98.

На думку Є. Г. Джакішева, поняття «тактико-криміналістичний комплекс» по суті поєднує дві категорії — «тактична операція» і «тактична комбінація». Такий підхід, як зазначає науковець, до позначення різних сукупностей слідчих дій є оптимальним, оскільки і тактична операція, і тактична комбінація взаємно доповнюють одна одну «і можуть бути використані одночасно для характеристики всієї системи із сукупності слідчих заходів»¹. Окремі вчені вважають, що тактико-криміналістичний комплекс являє собою сукупність слідчих дій, оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних, технічних та інших заходів, а також сукупність тактичних прийомів, які реалізуються в рамках окремої слідчої дії. Вказані комплекси застосовуються з метою вирішення конкретних завдань, які виникли на певних етапах розслідування злочинів в умовах тих чи інших слідчих ситуацій².

У свою чергу С. Ю. Якушин у системі тактико-криміналістичних комплексів розрізняє окремі тактичні прийоми та комплексні тактичні засоби — тактичні комбінації та тактичні операції³. При цьому науковець наголошує, що поняття тактико-криміналістичного комплексу не повинно отожднюватись з поняттям криміналістичного комплексу, яке є більш широким за своїм змістом⁴. На думку О. Ю. Головіна, тактичні комплекси — це різнорівневі системи слідчих, оперативно-розшукових і організаційних дій, прийомів, спрямованих на вирішення поставлених завдань при розслідуванні кримінальної справи⁵.

Досліджуючи ці проблеми, А. В. Шмонін зазначає, що термін «тактичний комплекс» — це організаційно-упорядкована сукупність (система) тактичних прийомів та процесуальних дій і оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на вирішення завдань попереднього розслідування або обумовлених цим завданням та слідчою ситуацією. На його думку, тактичні комплекси можуть включати до свого складу такі елементи: тактичні прийоми; слідчі дії; інші процесуальні дії; організаційні заходи; технічні заходи;

---

¹ Джакішев Е. Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Алматы, 1994. С. 25.

² Асташкина Е. Н., Марочкин Н. А., Михальчук А. Е. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы : учеб.-практ. пособ. Москва : Приор-издат, 2003. С. 5.

³ Якушин С. Ю. Актуальные проблемы тактико-криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства в современных условиях. Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 556–560.

⁴ Якушин С. Ю. Тактические задачи и средства их решения при расследовании преступлений. *Криміналіст періодичноуканий*. 2011. № 3. С. 63–66.

⁵ Головін А. Ю. Вказана праця. С. 216.

оперативно-розшукові заходи; ревізії та документальні перевірки (податкові перевірки); заходи по вивченню документальної інформації; заходи по використанню засобів масової інформації та інтернет-технологій у процесі розслідування злочинів; заходи, пов'язані з використанням допомоги громадськості (громадських організацій, інших об'єднань громадян тощо)¹.

Викладену позицію А. В. Шмоніна було піддано критиці на сторінках криміналістичних видань. Зокрема, Б. В. Щур вважає, що важко уявити поєднання різнопорядкових засобів криміналістичної тактики — систем тактичних прийомів (або окремих тактичних прийомів) і процесуальних (слідчих) дій чи інших заходів, оскільки тактичні прийоми не існують самі по собі, вони застосовуються в межах слідчої дії. Тому й поєднання може бути слідчих дій та інших (процесуальних чи непроцесуальних) заходів. Інша справа, що існують різновиди тактичних операцій: 1) система слідчих дій; 2) комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 3) комплекс слідчих дій та організаційно-технічних заходів тощо. Ось такі поєднання можна було б віднести до тактичних комплексів, які використовуються як елемент окремої криміналістичної методики².

Відмінну від попередніх і доволі оригінальну позицію з розглядуваного питання займає В. М. Ісаєнко, який зазначає, що тактичний комплекс — це система слідчих, інших процесуальних, оперативно-розшукових та інших допоміжних дій, спрямованих на отримання доказів, які мають значення для вирішення відносно локалізованого конкретного завдання досудового розслідування, підкореного загальній його меті, і яке є, таким чином, *локальною методикою розслідування*³. Він пропонує розрізняти зміст тактичного комплексу у вузькому і в широкому сенсі. Тактичний комплекс у вузькому сенсі — це система тактичних прийомів, які застосовуються при виконанні будь-якої однієї слідчої дії (наприклад, допиту). Тактичний комплекс в широкому розумінні є системою декількох видів дій — слідчих, оперативно-розшукових, інших (або лише слідчих), спрямованих на вирішення окремого завдання розслідування⁴.

---

¹ Шмонин А. В. Методология криминалистической методики : монография. Москва : Юрлитинформ, 2010. С. 346.

² Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юрид., 2010. С. 188–189.

³ Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств. «Черные дыры» в российском законодательстве. 2004. № 1. С. 269–276.

⁴ Исаенко В. Н. Тактические комплексы в расследовании убийств с использованием сведений о материальных ценностях, похищенных преступниками у потерпевших : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1990. С. 77.

На думку В. М. Ісаєнка, терміни «тактичний комплекс» і «тактична операція (комбінація)» — це споріднені поняття, оскільки мають єдину природу походження і спрямовані на реалізацію загальної мети розслідування. Але разом з тим ці поняття не тотожні. Для тактичної операції (тактичної комбінації) характерна підлегла роль по відношенню до тактичного комплексу, роль одного з інструментів його здійснення, однієї зі складових його елементів. Тактична операція (комбінація) має певну комплексну побудову, але на меншому рівні складності та спрямованості. Крім того, вони мають різний зміст і структуру, а основна їх відміна полягає в різному значенні отриманих шляхом їх використання результатів. За своїм характером всі вони є комплексами з різним змістом. Зокрема, тактична операція більше асоціюється з поняттям методу оперативно-розшукової роботи. Об'єм і характер дій, які намічаються до здійснення в рамках тактичної операції, значно вужче, аніж у рамках тактичного комплексу. Тактична операція здійснюється у більш стислий проміжок часу. Однією з відмінностей також є те, що тактичний комплекс завжди орієнтований на отримання конкретного локального результату шляхом провадження певної сукупності слідчих дій, які перебувають у жорсткому взаємозв'язку та взаємообумовленості. Кожна слідча дія, яка до нього входить, має конкретне призначення і не може бути замінена іншою слідчою дією¹.

Окремі з викладених В. М. Ісаєнком положень викликають заперечення. По-перше, не поділяємо позицію автора щодо доцільності поряд з «тактичною операцією» і «тактичною комбінацією» виокремлювати «тактико-криміналістичний комплекс» як побудову більш високого рівня складності та спрямованості, тим більш поданої у такій формі, як локальна методика розслідування. По-друге, не можемо погодитися зі спірним твердженням, що у систему елементів тактичної операції слідчі дії, як правило, не входять, а якщо і включаються до неї, то спрямовані не на досягнення мети отримання доказів, а головним чином на створення умов для їх отримання. Це положення суперечить ustalеним у криміналістичній доктрині поглядам на поняття, природу, призначення тактичних операцій.

У криміналістичній літературі стосовно комплексного використання тактико-криміналістичних засобів розслідування злочинів висловлені різні позиції науковців. Так, одні вчені-криміналісти² пропонують розглядати тактичну комбінацію як найбільш загальне збірне поняття всієї сукупності комбінаційних тактичних дій у криміналістиці, тобто вони по суті отожднюють такі поняття, як «тактична комбінація» і «тактико-криміналістичний

---

¹ *Ісаєнко В. Н.* Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств. С. 269–276.

² *Аверьянова Т. В.* Криминалистика : учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. С. 507–514.

комплекс». Активним прибічником цієї позиції виступав Р. С. Белкін, який спочатку запропонував термін «тактична комбінація» для позначення тих тактичних прийомів допиту, які іменувалися «психологічними пастками» або «слідчими хитрощами», а пізніше, розширивши поняття тактичної комбінації, включив до нього поєднання не тільки тактичних прийомів, а й слідчих дій. На його думку, «тактична комбінація — це певне поєднання тактичних прийомів або слідчих дій, що ставить за мету вирішення конкретного завдання розслідування і обумовлене цією метою та слідчою ситуацією»¹. Усі тактичні комбінації науковець поділяв на прості (що складаються із системи тактичних прийомів, які застосовуються у межах однієї слідчої дії), і складні (системи слідчих дій та інших заходів)².

Своєрідністю наведеної концепції є те, що одним терміном — «тактична комбінація» позначаються два різних поняття: система тактичних прийомів, які застосовуються у ході провадження однієї слідчої дії, і комплекс слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, спрямованих на вирішення окремих тактичних завдань. Щодо викладеної позиції, то на адресу її прибічників у криміналістичній літературі були висловлені критичні зауваження. Зокрема, М. П. Малютін вважає, що розглянуті поняття різні за своїм обсягом і об'єднуювати їх в одному визначенні навряд чи доцільно³.

Інші науковці⁴ обстоюють найпоширенішу в криміналістичній науці думку, за якою окремими організаційно-тактичними засобами здійснення розслідування виступають тактична операція і тактична комбінація. З огляду на це терміни «тактична комбінація» і «тактична операція» відображають окремі різновиди тактичних комплексів. «Тактична комбінація і тактична операція, — наголошує С. Ю. Якушин, — являють собою вид тактичних комплексів або комплексний тактичний засіб»⁵.

Разом з тим у криміналістиці висловлені різноманітні, далеко не однозначні погляди щодо розуміння та співвідношення понять

---

¹ Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. Москва : Юрид. лит., 1988. С. 140.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва : Юристъ, 1997. С. 213.

³ Малютин М. П. Тактические приемы в расследовании преступлений. Москва : Юрлитинформ, 2009. С. 25–31.

⁴ Асташкина Е. Н., Марочкин Н. А., Михальчук А. Е. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы : учеб.-практ. пособ. Москва : Приор-издат, 2003. С. 44; Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск : Изд. БГУ, 1979. С. 45; Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. С. 18–19 та ін.

⁵ Якушин С. Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики : учеб. пособ. Казань : Казан. ун-т, 2010. С. 137–138.

«тактична операція» і «тактична комбінація». У своїх дослідженнях науковці ці категорії розглядають або як самостійні, або, навпаки, ототожнюють, змішують, вбачаючи відмінність лише у термінології. Так, Є. Г. Джакішев об'єднує поняття «тактична комбінація» і «тактична операція» в одне і пропонує такі комплекси дій називати «тактична комбінаційна операція», зазначаючи, що власне у такій формі ці поняття «... не суперечать одне одному, а навпаки, взаємно доповнюють одне одного і можуть використовуватися одночасно для характеристики усієї системи зі сполучення слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів»¹. В. І. Шиканов також вважав, що комбінація — атрибут теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, а у криміналістиці термін «тактична комбінація» вживається лише тоді, коли підкреслюють, що тактична операція пов'язана з особливо складними, «багатоходовими» розрахунками, заснованими на можливостях рефлексивного аналізу, і передбачає широке використання оперативних можливостей органу дзнання². Інакше кажучи, він вважав тактичну комбінацію різновидом тактичної операції.

Поряд із цим переважна більшість учених-криміналістів вважають тактичні операції і тактичні комбінації самостійними засобами і пропонують власні критерії їх розмежування. Так, А. В. Шмонін підтримує позицію про розмежування цих комплексів та їх самостійний статус. Такий висновок, на його думку, вважається важливим у методологічному плані і головним чином впливає на результати дослідження розглядуваної проблеми³. Окремі вчені також вважають, що тактична операція та тактична комбінація — це самостійні криміналістичні категорії.

На думку М. В. Салтевського, операція і комбінація — це специфічні системи пізнавальних засобів криміналістичної тактики, що мають цільову впорядкованість для вирішення завдань, які виникають у процесі розслідування. Окрім цього, тактична операція і тактична комбінація характеризуються однаковою властивістю цілісності, тобто повне досягнення мети можливе тільки при реалізації функцій всіх елементів системи⁴. Проте він зазначає, що тактична операція є сукупністю різнорідних тактичних засобів: слідчих, оперативних та організаційних, об'єднаних єдиною метою вирішення тактичного

---

¹ Джакішев Е. Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Алматы, 1994. С. 25–26.

² Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. С. 18–19.

³ Шмонин А. В. Методика расследования преступлений: учеб. пособ. Москва : Юстицинформ, 2006. С. 331–343.

⁴ Салтевский М. В. Криміналістика : підручник: у 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. С. 78–84.

завдання. Відмінність цих засобів полягає у складності елементів. У тактичній операції елементами є слідчі дії, оперативно-розшукові процедури, організаційні заходи, тобто різнопорядкові тактичні засоби. Структура тактичної комбінації охоплює систему однопорядкових заходів, в основному прийомів криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. У зв'язку із цим тактична або оперативна комбінація реалізується в ході однієї слідчої дії чи оперативного заходу¹.

На певний науковий інтерес заслуговує позиція В. Ю. Шепітька, який вважає, що до організаційно-тактичних засобів здійснення розслідування, як одних із різновидів засобів криміналістичної тактики, належать системи тактичних прийомів (тактична комбінація) та тактична операція як самостійні її елементи². На його думку, визначення поняття «тактична комбінація», що охоплює поєднання слідчих дій, викликає заперечення. Більше того, він переконаний, що недоцільно об'єднувати в одному понятті дві самостійні категорії — «поєднання тактичних прийомів» (система прийомів) і «поєднання слідчих (або інших) дій» (тактична операція). Поєднання тактичних прийомів і слідчих дій мають різну мету і не є рівнозначними. В етимологічному сенсі термін «комбінація» тотожний терміну «система прийомів для досягнення чого-небудь». Тактична комбінація можлива лише в межах однієї слідчої (судової) дії і не передбачає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії, тому її необхідно розглядати як синонім тактичних прийомів. Тактична ж операція передбачає поєднання однойменних і різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у конкретній слідчій ситуації³.

Окремі вчені пропонують як комплекси «техніко-криміналістичні», «тактико-криміналістичні» та «методико-криміналістичні» операції. Так, Г. А. Матусовський вважав, що методико-криміналістичну операцію слід розглядати як самостійний криміналістичний комплекс. На його думку, система криміналістичних комплексів дій слідчого виглядає таким чином: 1) тактико-криміналістична комбінація (тактична комбінація) прийомів проведення певної слідчої дії; 2) тактико-криміналістична операція (тактична операція) вирішення слідчих завдань у рамках етапу (окремих його періодів, епізодів) розслідування; 3) методико-криміналістична операція

---

¹ Сатевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. С. 305–308.

² Шепітько В. Ю. Вибрані твори / Избранные труды. Харків : Апостиль, 2010. С. 187.

³ Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, В. М. Шевчук та ін.: за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 232.

вирішення загальних, основних, головних (стратегічних) завдань розслідування злочину¹.

Підтримуючи ідею Г. А. Матусовського, І. М. Комаров також як самостійні комплекси пропонує «тактико-криміналістичні», «техніко-криміналістичні» і «методико-криміналістичні операції»; останні являють собою системи процесуальних та інших юридично регламентованих дій органів слідства та дізнання, спрямовані на вирішення завдань, які передбачають з'ясування питань, що входять до обставин, які підлягають доказуванню².

Дещо в оновленій інтерпретації розглядає тактичну операцію і тактичну комбінацію С. Б. Россинський. На його думку, тактична комбінація — це визначена сукупність тактичних прийомів, слідчих і судових дій, яка має за мету вирішення конкретного завдання попереднього розслідування або судового розгляду й обумовлена цією метою і слідчою ситуацією. Включення судових дій до числа елементів, які складають тактичну комбінацію, науковець мотивує такими причинами: а) процесуальне розмежування слідчих і судових дій, які викликають і криміналістичну їх диференціацію; б) розширення кола суб'єктів здійснення тактичної комбінації, до числа яких можна віднести суд і суддю; в) можливість її реалізації не лише на досудовому розслідуванні, а й у суді³.

На наш погляд, розширюючи сферу застосування тактичних комбінацій і операцій, вводячи до числа суб'єктів їх здійснення суд, можемо вести мову про *тактичні комбінації й операції у судовому провадженні*. Яскравою ілюстрацією підтримки такої позиції є твердження С. Ю. Якушина, що стосовно стадії судового слідства прикладом практичної реалізації складної тактичної комбінації може служити обрання судом (і сторонами) оптимальних тактичних прийомів і лінії поведінки з учасниками слідства в умовах конфліктної ситуації (наприклад, при відмові від дачі показань, при неправдивих свідченнях, самообмові тощо). Вирішенню подібних ситуацій може служити застосування системи судових, організаційно-технічних дій і заходів, що охоплює: а) початковий судовий допит осіб, які дають узгоджені і правдиві свідчення; б) виїзд складу суду на місце події; в) проведення судового огляду; г) пред'явлення для огляду речових доказів; д) проведення впізнання у суді; е) застосування (за необхідності) дисциплінуючих засобів до порушників порядку в залі судового

---

¹ Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ: монография. Харьков: Консум, 1999. С. 154–155.

² Комаров И. М. Основы частной теории криминалистических операций досудебного производства: монография. Москва: Юрлитинформ, 2010. С. 94–146.

³ Россинский С. Б. Обыск в форме специальной операции: учеб. пособ. для вузов / под ред. В. Н. Григорьева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. С. 19–20.

засідання та ін.¹. Тому, на наш погляд, пропозиція про розширення сфери застосування тактичних комбінацій та операцій на судове провадження в суді є одним із перспективних напрямків теорії тактичних операцій, що потребує додаткового поглибленого дослідження й осмислення.

На наш погляд, дискусійний характер мають пропозиції В. М. Григор'єва і С. Б. Россинського щодо введення у криміналістику терміна «спеціальна операція». Так, В. М. Григор'єв вважає, що спеціальна операція — це комплекс розвідувальних і оперативно-розшукових дій, режимних і силових заходів і слідчих дій, які проводяться органами внутрішніх справ спільно з взаємодіючими органами під керівництвом начальника оперативного штабу за єдиним планом в одному чи кількох населених пунктах чи в окремій місцевості з метою захвату чи, у виняткових випадках, знищення озброєних злочинців². На думку С. Б. Россинського, під спеціальною операцією слід розуміти таку організаційну форму проведення слідчої дії, яка характеризується більшою кількістю суб'єктів і поєднана із збиранням і дослідженням на великій території об'єктів, що містять важливу інформацію. Їй притаманні певні ознаки: 1) спеціальна операція при провадженні слідчої дії — це не тактичний прийом і не процесуальний вид, а організаційна форма здійснення слідчої дії, яка відрізняється особливостями організації і планування; 2) спеціальна операція полягає в збиранні і дослідженні багатьох об'єктів, що містять криміналістично-значущу інформацію та розташовані на достатньо широкій території; 3) при проведенні спеціальної операції завжди задіяна велика кількість співробітників: слідчих, оперативних працівників, спеціалістів, співробітників силових підрозділів та інших учасників; 4) проведення спеціальної операції пов'язано з протидією осіб, не зацікавлених у належному здійсненні слідчої дії³. Щодо наведених С. Б. Россинським аргументів, то вважаємо за можливе приєднатися до точки зору В. М. Ісаєнка, який зазначає, що вони є недостатньо переконливими. Зокрема, навряд чи можна віднести до нових організаційних форм слідчої дії проведення оперативно-розшукових заходів як до її початку, так і в процесі здійснення. Не бачимо істотних відмінностей між спеціальною операцією у наведеній структурі і операцією тактичною. Різниця полягає лише в обсязі включених у них слідчих дій, однак принципове значення для встановлення розмежування між ними ця обставина не має. І те й інше являє собою тактичні операції різного обсягу⁴.

---

¹ Якушин С. Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики : учеб. пособ. Казань : Казан. ун-т, 2010. С. 50.

² Григорьев В. Н. Расследование преступлений в чрезвычайных условиях. Правовое обеспечение, организация, методика. Москва : Акад. МВД России, 1994. С. 110.

³ Россинский С. Б. Обыск в форме специальной операции. С. 10–13.

⁴ Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств. С. 269–276.

На наше переконання, розробка проблем використання тактичних операцій і тактичних комбінацій є безумовно необхідною для подальшого вдосконалення наукових основ процесу розслідування з метою його оптимізації. Разом з тим ми повністю погоджуємося з Р. С. Белкіним, який застерігав від захоплення прагненням до створення нових термінів і нехтуванням зваженим підходом до їх розробки. Він справедливо підкреслював, що заміна існуючого терміна є повною мірою виправданою лише в тому випадку, якщо новий термін позначає нове визначення поняття, зміст якого змінився або суттєво уточнений. Якщо поняття, яке позначається терміном, хоча і змінилось, але при цьому не втратило своїх суттєвих рис, тобто якщо зміни торкнулись, наприклад, лише його обсягу, то термін, враховуючи силу мовної традиції, доцільно зберегти¹.

Отже, з огляду на проведений аналіз можна стверджувати, що категорії «тактична комбінація» і «тактична операція» відбивають окремі різновиди засобів тактико-криміналістичних комплексів. Вони є відносно новими, специфічними діяльними категоріями, що розкривають функціональну сторону комплексних засобів криміналістичної тактики, які застосовуються слідчим (прокурором, судом) у процесі кримінального провадження. Тактична комбінація і тактична операція — динамічні категорії, сутністю яких є система процесуальних і непроцесуальних дій (заходів), взаємодія та вплив. Не зважаючи на чисто зовнішню схожість, вони є самостійними тактичними засобами, а їх розмежування відбувається на основі таких критеріїв: а) сутність та зміст; б) система цілей і завдань; в) складність компонентів структури; г) функціональне призначення; д) масштабність і тривалість провадження; е) складність організації; ж) суб'єктний склад учасників.

Проте, не зважаючи на певні критерії розмежування цих комплексів необхідно погодитись з В. А. Журавлем, який зазначає, що запропоновані засоби слід розглядати не як конкуруючі між собою криміналістичні категорії, а навпаки, як доповнюючі один одного, що в сукупності створюють єдиний, найбільш ефективний механізм отримання інформації, необхідної для розкриття, розслідування та попередження злочинних проявів².

Висновки. Таким чином, доктринальні підходи до визначення поняття «тактико-криміналістичний комплекс» мають ґрунтуватися на диференційованому розумінні таких організаційно-тактичних засобів як тактична операція і тактична комбінація. З нашого погляду, у такому випадку найбільш вдалим терміном для позначення комплексу процесуальних та не процесуальних дій та заходів, спрямованих на вирішення окремих (проміжних) тактичних завдань, все ж таки є

¹ Белкин Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. Москва : Высш. шк. МВД СССР, 1970. С. 63–64.

² Журавель В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2009. № 2 (57). С. 197–208.

«тактична операція», оскільки термін розкриває сутність та зміст цього криміналістичного засобу. З метою уніфікації понять термін «тактична операція» доцільно застосовувати тільки тоді, коли йдеться про систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативнорозшукових, організаційно-технічних та інших заходів (у судовому провадженні — про систему судових дій та організаційно-технічних та інших заходів), а термін «тактична комбінація» — лише відносно системи тактичних прийомів у рамках проведення окремої слідчої чи судової дії.

При цьому тактичну операцію слід розглядати і як самостійну категорію криміналістики, і як особливий різновид тактикокриміналістичних комплексів розслідування та судового розгляду злочинів. Комплекс дій, що входять до структури тактичної операції, не замінює собою тактику слідчих чи судових дій, а утворює більш складну побудову, зміст якої не вичерпується тактичними прийомами, а включає також слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативнорозшукові та інші заходи, що сприяють їх реалізації¹, а в судовому розгляді — судові дії та організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на вирішення окремих (проміжних) тактичних завдань. У порівнянні з тактичними прийомами та їх поєднаннями тактичні операції відрізняються масштабністю та тривалістю дій, більш широким колом учасників та високим ступенем організованості їх діяльності.

Все це зумовлює необхідність подальшої активної розробки проблеми тактикокриміналістичних комплексів, що має не лише теоретичне, але й практичне значення, даючи можливість включити в тактичний арсенал слідчого (прокурора, судді) науки рекомендації, здатні відіграти суттєву роль у підвищенні ефективності кримінального провадження і, в кінцевому підсумку, у встановленні істини. Чітке уявлення сутності тактичної операції та співвідношення її з іншими тактикокриміналістичними комплексами служить подальшому розвитку теорії криміналістики, удосконаленню слідчої та судової практики. Тому подальше розроблення зазначеної проблематики є одним із перспективних напрямків в сучасній криміналістиці, що потребує додаткового поглибленого дослідження й осмислення.

References

- Averyanova, T. V. (1999). *Kriminalistika* : ucheb. dlya vuzov / T. V. Averyanova, R. S. Belkin, Yu. G. Koruhov, E. R. Rossinskaya ; pod red. R. S. Belkina. Moskva: NORMA — INFRA-M [in Russian].
- Astashkina, E. N., Marochkin, N. A., Mihalchuk, A. E. (2003). *Rassledovanie prestuplenij. Kriminalisticheskie komplekxy* [ucheb. -prakt. posobie]. Moskva: Prior-izdat [in Russian].
- Belkin, R. S. (1988). *Kriminalistika: problemy, tendencii, perspektivy. Ot teorii k praktike*. Moskva: Yurid. lit [in Russian].

---

¹ Шиканов, В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. С. 16–17.

- Belkin, R. S. (1997). *Kurs kriminalistiki*: v 3 t. T. 3: Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendacii. Moskva: Yurist [in Russian].
- Belkin, R. S. (1970). *Leninskaya teoriya otrazheniya i metodologicheskie problemy sovetskoy kriminalistiki*. Moskva: Vyssh. shk. MVD SSSR [in Russian].
- Golovin, A. Yu. (2002). *Kriminalisticheskaya sistematika* / pod red. N. P. Yablokova. Moskva: LeksEkst [in Russian].
- Grigorev, V. N. (1994). *Rassledovanie prestuplenij v chrezvychajnyh usloviyah. Pravovoe obespechenie, organizaciya, metodika*. Moskva: Akad. MVD Rossii [in Russian].
- Dulov, A. V. (1979). *Takticheskie operacii pri rassledovanii prestuplenij*. Minsk: Izd. BGU [in Belarus].
- Komarov, I. M. (2010). *Osnovy chastnoj teorii kriminalisticheskikh operacij dosudebnogo proizvodstva*: monografiya. Moskva: Yurlitinform [in Russian].
- Malyutin, M. P. (2009). *Takticheskie priemy v rassledovanii prestuplenij*. Moskva: Yurlitinform [in Russian].
- Matusovskij, G. A. (1999). *Ekonomicheskie prestupleniya: kriminalisticheskij analiz*. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
- Rossinskij, S. B. (2003). *Obysk v forme specialnoj operacii*: ucheb. posob. dlya vuzov / pod red. V. N. Grigoreva. Moskva: YuNITI-DANA, Zakon i pravo [in Russian].
- Shikanov V. I. (1983). *Teoreticheskie osnovy takticheskikh operacij v rassledovanii prestuplenij*. Irkutsk: Izd-vo Irkut. gos. un-ta [in Russian].
- Shmonin, A. V. (1983). *Metodologiya kriminalisticheskoy metodiki*: monografiya. Moskva: Yurlitinform [in Russian].
- Shmonin, A. V. (2006). *Metodika rassledovaniya prestuplenij* [ucheb. posobie]. Moskva: Yusticinform [in Russian].
- Shevchuk, V. M. (2013). *Taktichni operaciyi u kriminalistiki: teoretichni zasadi formuvannya ta praktika realizaciyi*: monografiya. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2010). *Vibrani tvori / Izbrannye trudy*. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
- Yakushin, S. Yu. (2010). *Kriminalisticheskaya taktika: voprosy teorii i praktiki* [ucheb. posobie]. Kazan: Kazan. un-t [in Russian].
- Kriminalistika*: pidruchnik: u 2 t. T. 2 (2019) / V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel, V. M. Shevchuk ta in. : za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Koldin, V. Ya. (1996). *Logiko-informacionnaya struktura sledstvennogo dejstviya i takticheskoy kombinacii. Kriminalistika: uchenik dlya vuzov*: otv. red. N. P. Yablokov. M [in Russian].
- Saveleva, M. V., Smushkina, M. V. (2008). *Kriminalistika*: uchebnik. Moskva: Dashkov i K [in Russian].
- Saltevsckij, M. V. (2005). *Kriminalistika (u suchasnomu vkladі)*: pidruchnik. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- Selivanov, N. A. (1982) *Sovetskaya kriminalistika: sistema ponyatiy*. Moskva: Yurid. lit [in Russian].
- Bolshoj slovar inostrannyh slov* (2001). Sost. A. Yu. Moskvina. Moskva: ZAO Centrpoligraf; Polyus [in Russian].
- Velikij tлумachnij slovník suchasnoyi ukrajinskoyi movi* (2002). Uklad. i golov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin : Perun [in Ukrainian].
- Tolkovyj slovar russkogo yazyka* (2000). Pod red. D. N. Ushakova. T. 1. Moskva: Astrel, AST [in Russian].

- Dzhakishev, E. G. (1994). *Problemy sovershenstvovaniya kriminalisticheskikh priemov i sredstv borby s hisheniyami i inymi korystnymi prestupleniyami v sfere ekonomiki* : avtoref. diss. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.09. Almaty [in Qazaqstan Respyblikasy].
- Isaenko, V. N. (1990). *Takticheskie komplekсы v rassledovanii ubijstv s ispolzovaniem svedenij o materialnyh cennostyah, pohishennyh prestupnikami u poterpevs*: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09. Moskva [in Russian].
- Zhuravel, V. A. (2009). *Sistemi slidchih dij ta taktichni operaciyi v strukturi okremoyi kriminalistichnoyi metodiki rozsliduvannya zlochyniv. Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy*. № 2 (57) [in Ukrainian].
- Isaenko, V. N. (2004). *Problemy teorii i praktiki ispolzovaniya takticheskikh kompleksov v rassledovanii ubijstv. «Chernye dyry» v rossijskom zakonodatelstve*. № 1 [in Russian].
- Perkin, V. I. (2003). *Taktichni kompleksi ta yih rol u rozsliduvanni vbystv, pov'yazanih iz zavodinnym materialnimi cinnostyami. Nauk. visnik Nac. akad. vnutr. sprav.* № 1 [in Ukrainian].
- Sorokotyagin, I. N., Shmidt, A. A. (1986). *Ispolzovanie specialnyh poznanij v kriminalisticheskom komplekse «ustanovlenie neopoznannogo trupa ili ego chastej»*. Sverdlovsk: Izd-vo Sverdlov. yurid. in-ta [in Russian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A. (2009). *org anizacijno-taktichni zasobi: ponyattya ta znachennya. Pitannya borotbi iz zlochinnistyuu*: zb. nauk. pr. / redkol. : V. I. Borisov ta in. Kharkiv: Pravo, Vip. 18 [in Ukrainian].
- Yakushin, S. Yu. (2010). *Aktualnye problemy taktiko-kriminalisticheskogo obespecheniya ugovnogo sudoproizvodstva v sovremennyh usloviyah. Kriminalistika NHI stolitya: materialy mizhnar. nauk. -prakt. konf., 25–26 listop. 2010 r.* Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Yakushin, S. Yu. (2011). *Takticheskie zadachi i sredstva ih resheniya pri rassledovanii prestuplenij. Kriminalist pershodrukovanij*. № 3 [in Ukrainian].

В. М. Шевчук

ТАКТИКО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ В ТЕОРИИ КРИМИНАЛИСТИКИ И ПРАКТИКЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ, ДИСКУССИИ, НОВАЦИИ

Исследуются проблемы тактико-криминалистических комплексов в теории криминалистики и практике противодействия современной преступности. Проведен критический анализ научных подходов и дискуссионных точек зрения отдельных ученых относительно исследуемой проблематики, предложено авторское видение решения рассматриваемых проблем. Обосновывается, что тактическая операция вместе с тактической комбинацией являются разновидностями тактико-криминалистических комплексов, это относительно новые, специфические деятельностные категории, раскрывающие функциональную сторону комплексных средств криминалистической тактики и применяемые следователем (судьей) в процессе уголовного производства.

Рассмотрены научные подходы к пониманию тактических операций и тактических комбинаций, определены критерии их разграничения. Отмечается, что тактическая комбинация и тактическая операция являются динамическими категориями, сущность которых проявляется в системе процессуальных и непроцессуальных действий (мероприятий), находящихся во взаимодействии и взаимном влиянии. Несмотря на некоторую внешнюю схожесть, они являются самостоятельными тактическими средствами, а их разграничение происходит на

основе определенных критериев, перечень и содержание которых предлагаются к рассмотрению.

Доказывается, что тактическую операцию следует рассматривать как особый вид тактико-криминалистических комплексов расследования преступлений и судебного рассмотрения материалов уголовного производства и как самостоятельную категорию криминалистики. Обосновывается, что в современных условиях реформирования уголовного процессуального законодательства, органов уголовной юстиции исследования проблем комплексного использования тактических средств являются актуальными и обусловлены потребностями практики. Предложены перспективные направления исследования дальнейших научных разработок рассматриваемой проблематики.

Ключевые слова: тактико-криминалистический комплекс, тактическая операция, тактическая комбинация, специальная операция, оперативно-тактическая операция, комплексное использование тактических средств, концепция тактических операций.

V. Shevchyuk

TACTICAL-CRIMINALISTIC COMPLEXES IN THE THEORY OF CRIMINALISTICS AND PRACTICE OF COUNTERACTION OF CRIME: PROBLEMS, DISCUSSIONS, INNOVATIONS

Examines problems of tactical-criminalistic complexes in the theory of criminalistics and practice of combating modern crime. Critical analysis of scientific approaches and discussion of the perspectives of individual scientists on study issues proposed author's vision of solving the above problems. It is proved that a tactical operation along with a tactical combination are variations of tactical-criminalistic complexes, is a relatively new, specific activity categories, revealing the functional aspect of complex forensic tools and tactics used by the investigator (judge) in the process of criminal proceedings.

Considered scientific approaches to the understanding of tactical operations and tactical combinations, criteria of their differentiation. It is noted that a tactical combination and tactical operation dynamic categories, the essence of which is manifested in the procedural and non-procedural actions (events) that are in interaction and mutual influence. Despite some external similarity, they are separate tactical means, and their distinction is based on certain criteria, the list and content of which are proposed for consideration.

It is proved that a tactical operation should be considered as a special kind of tactical and forensic complexes the investigation of crimes and prosecution of criminal proceedings as a separate category of criminalistics. It is proved that in modern conditions of reforming of the criminal procedural legislation, the criminal justice system study the problems of complex use of tools are relevant and demand-driven practices. Suggested a promising direction of research for further research on the problems.

Keywords: tactical-criminalistic complexes, tactical operations, tactical combinations, special operations, the integrated use of tactical media, concept of tactical operations, criminalistic theory of tactical operations.

Надійшла до редколегії 12.10.2019